

УДК 911.3

Бейдик О.О., Сировець С.Ю., Булюк В.Є.

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛУГАНСЬКОЇ ТА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ**

За допомогою SWOT-аналізу та паспортів регіонів подана порівняльна характеристика суспільно-географічних особливостей рекреаційного потенціалу двох промислових областей Східної України - Луганської та Харківської. В межах цих регіонів висвітлені абсолютні переваги та розкрита сутність їх найбільш оптимального турпродукту.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, паспорт регіону, SWOT-аналіз, турпродукт, абсолютні переваги.

С помощью SWOT-анализа и паспортов регионов и представлена сравнительная характеристика общественно-географических особенностей рекреационного потенциала двух промышленных областей Восточной Украины - Луганской и Харьковской. В пределах этих регионов выявлены абсолютные преимущества и раскрыта сущность их наиболее оптимального турпродукта.

Ключевые слова: рекреационный потенциал, паспорт региона, SWOT-анализ, тур продукт, абсолютные преимущества.

Comparative characteristic of the social and geographical features of the recreational potential of the two industrial regions of Eastern Ukraine (Luhansk and Kharkiv) is submitted with SWOT-analysis and regions' passports. The absolute benefits are highlighted within these regions and discover the essence of the optimal tourism products.

Key words: recreational potential, regions' passports, SWOT-analysis, tourism products, absolute benefits.

Постановка проблеми та аналіз основних досліджень та публікацій. Східна Україна вирізняється потужним промисловим розвитком, низкою гострих екологічних проблем, щільним та багатомільйонним населенням, життєвий цикл якого проходить в трьох сферах: сфері праці (виробничий простір), сфері побуту (селитебний простір) та сфері дозвілля (рекреаційний простір). Зважаючи на те, що організація рекреаційно-туристського простору була і залишається актуальною для цих регіонів, метою статті є порівняльний аналіз суспільно-географічних

особливостей рекреаційного потенціалу Луганської та Харківської областей. Зазначимо, що потенціал рекреаційної галузі (виходячи з етимології поняття «потенціал» – можливість) традиційно включає розвідані та ті, що знаходяться в експлуатації, природні рекреаційні ресурси. Заради об'єктивності слід зауважити, що природні та суспільні рекреаційні ресурси, що знаходяться в експлуатації, є не потенціалом, а актуалом. Таким чином, потенціал рекреаційної галузі або рекреаційно-туристський потенціал містить можливості як природно-географічних, так і суспільно-економічних ресурсів рекреації та туризму. В якості важелів досягнення мети застосовані два підходи: аналіз паспортів регіонів [3] і SWOT-аналіз. Останнім часом SWOT-аналіз достатньо широко застосовується не тільки в економічних дослідженнях, регіоналістиці, а й в суспільно-економічній географії [1-7].

Виклад основного матеріалу. SWOT-аналіз – метод стратегічного планування, що використовується для оцінки факторів та явищ, які впливають на проект або підприємство. Всі фактори поділяються на чотири категорії: strengths (сильні сторони), weaknesses (слабкі сторони), opportunities (можливості) и threats (загрози). Метод включає в себе визначення цілі проекту та виявлення внутрішніх та зовнішніх чинників, які сприяють її досягненню або ускладнюють його. Акронім SWOT був вперше введений у 1963 р. в Гарварді на конференції по проблемам бізнес-політики професором Кеннетом Ендрюсом. У 1965 р. чотири професора Гарвардського університету — Леранед, Кристенсен, Ендрюс та Гут – запропонували технологію використання SWOT-моделі для розробки стратегії поведінки фірми. Була запропонована схема LCAG (за початковими літерами прізвищ авторів), яка заснована на послідовності кроків, які приводять до вибору стратегії. Завдання SWOT-аналіза — дати структурований опис ситуації, відносно якої необхідно прийняти якесь рішення. Висновки, зроблені на його основі, носять описовий характер без рекомендацій та розподілу пріоритетів. Оскільки SWOT-аналіз в загальному вигляді не містить економічних категорій, виявляє не кількісні, а якісні аспекти об'єкту або явища, його можна застосовувати до будь-яких організацій, підприємств, країн, регіонів, адміністративно-територіальних одиниць для побудови відповідних стратегій. Якщо розглянути SWOT-аналіз та його наповнення у вигляді певної ієрархії або піраміди, то можна розділити за інтенсивністю прояву або впливу кожен зі складових на три рівні: низький вплив → середній вплив → високий вплив.

Абсолютні переваги – можливості певної країни виробляти і реалізовувати продукцію (послуги) за нижчою вартістю, ніж в інших країнах. Абсолютна перевага має важливе значення у міжнародній торгівлі. Країни, де сприятливі природно-кліматичні умови, які мають поклади корисних копалин та інші ресурси, зручне географічне розташування, здатні зайняти більшу частку на міжнародних ринках. Абсолютна перевага у витратах стосується також монополістичних

підприємств, які монополізували кращі джерела сировини, технології, об'єкти інтелектуальної власності і здатні здійснювати нижчі середні витрати, ніж інші підприємства[4]. Останнім часом позиції абсолютних та відносних переваг, методику SWOT-аналізу широко застосовують в суспільно-географічних дослідженнях, при вирішенні завдань рекреаційно-туристського природокористування. Такої ж позиції притримується автор [1-2], який вказує на те, що в сучасних суспільно-цивілізаційних умовах розвитку, під впливом потужних чинників глобалізації та транснаціоналізації, регіональні системи природокористування, особливо такі, що можуть вважатися традиційними, відчувають суттєвий зовнішній вплив, продовжують існування на умовах конкуренції як із зовнішніми, так і з внутрішніми фактор-впливами. Для планування їх подальшого розвитку є необхідним залучення методів комплексного «середовищного аналізу», які б дозволяли врахувати як можливості, так і загрози, які існують в глобальному середовищі. Одним із таких методів є SWOT-аналіз – популярна у менеджменті й стратегічному маркетингу методика оцінки впливів на суб'єкт розвитку (в т.ч. й територіальний) з позицій внутрішнього і зовнішнього середовища. Таким чином, для характеристики сучасного стану регіонального природо- та соціокористування у межах Східної України складена матриця SWOT, за якою можливо провести якісний аналіз та виявити найактуальніші завдання і стратегічні напрями подальшого розвитку. SWOT-аналіз внутрішніх (сильні та слабкі сторони) та зовнішніх (сприятливі можливості та загрози) чинників розвитку регіону – це аналітичний інструмент для підготовки реалістичних планів дій, у яких будуть визначені середньострокові стратегічні та короткострокові оперативні цілі (проекти).

Таблиця 1

SWOT-матриця ресурсно-рекреаційного потенціалу Луганської області

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<ul style="list-style-type: none"> • унікальні об'єкти заповідного фонду України (Луганський природний заповідник та його 3 відділи: Стрільцівський Степ, Станично-Луганський та Провальський степ; 87 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 6,5 тис. га) та біосоціальні гомогенні ресурси (Карл Гаскойн, В.І.Даль) • через територію області проходять транзитні магістралі, що з'єднують російські міста з іншими обласними центрами України. • граничне положення регіону (650 км кордону з Росією), а загальна протяжність кордонів становить 1060 км, з них 650 км (61% довжини кордону) – кордон з 	<ul style="list-style-type: none"> • периферійне положення регіону • критичний екологічний стан довкілля в ряді промислових міст регіону • практична відсутність туристського іміджу • рекреаційноресурсодефіцитний (комплексна оцінка) та природно-ресурсодефіцитний регіон • низький рівень розвитку туристичної інфраструктури • незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини • низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг • недостатність інформаційно-рекламного забезпечення у туристсько-екскурсійній сфері • відсутність покладів лікувальної грязі,

<p>Росією, 410 км (39% довжини кордону) – границя з Донецькою та Харківською областями</p> <ul style="list-style-type: none"> • територіальна та ментальна близькість до Росії, значна кількість туристів з Росії • унікальні об'єкти індустриальної спадщини (міста Луганськ, Лисичанськ, Северодонецьк, Алчевськ, Брянка, Стаханов) та меморіал «Молода гвардія» (м. Краснодон) • на території області знаходиться найвища точка Донецького кряжу – Могила Мечетна (367м) • унікальні традиції розведення верхових коней (Біловодський р-н, с Данилівка, Деркульський кінний завод, XVIII ст.) 	<p>цілющих озер, виходу до моря</p>
<p><i>Можливості</i></p>	<p><i>Загрози</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • використання індустриальної спадщини в туризмі • посилення культурного обміну із Росією та залучення транзитних туристів до туристсько-екскурсійної діяльності • впровадження нових туристичних маршрутів і тематичних екскурсійних програм, підготовка якісної рекламної продукції та сувенірів. • використання атрактивних об'єктів архітектури в туризмі та екскурсіях (с. Данилівка, м. Олександрівськ, с. Весела Гора) • подальше залучення об'єктів Великої Вітчизняної війни до туристсько-екскурсійної діяльності (інтереси України і Росії, українців і росіян – найбільшої національної меншини Луганщини) • зарубіжні компанії, зацікавлені у співробітництві з регіоном, де добувають енергетичне та коксівне вугілля, яке використовується в металургії.(це стимулює діловий туризм) • подальший розвиток індустриального (промислового) туризму, виявлення та консервація об'єктів індустриальної спадщини 	<ul style="list-style-type: none"> • загроза сепаратизму (з'їзд в Северодонецьку у березні 2008 р.) • виключно формальний інтерес до розвитку туристичної індустрії з боку органів регіональної влади та місцевого самоврядування, слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні • недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки з боку держави, суб'єктів туристичної діяльності, які здійснюють прийом туристів та екскурсантів • надмірна промислова завантаженість території ускладнює екологічний стан навколишнього середовища

Таблиця 2

SWOT-матриця ресурсно-рекреаційного потенціалу Харківської області

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<ul style="list-style-type: none"> • унікальні біосоціальні ресурси: 5 нобелівських лауреатів (Лев Ландау, Ілля Мечніков, Саймон Кузнец, Нільс Бор, Фрітьоф Нансен) та пам'ятники двом Двічі Героям Соціалістичної Праці (Тихонов М.О., Юр'єв В.Я.), 	<ul style="list-style-type: none"> • периферійне суспільно-географічне положення • відсутність значних озер, крупних річок, виходу до моря • загрозливий екологічний стан довкілля

<p>діяльність яких пов'язана з регіоном</p> <ul style="list-style-type: none"> ресурси індустриального туризму (заводи «Турбоатом», завод ім. Малишева, Ізюмський оптико-механічний), унікальні об'єкти архітектури та містобудування (будинки Держпрому – перший хмарочос в СРСР, найбільша площа Європи – майдан Свободи) суспільно-географічне положення (260 км кордону з Росією) поховання Григорія Сковороди (помер в с. Іванівка, Золочівський р-н, Харківська обл., 1794 р.) батьківщина І. Ю. Рєпіна (м. Чугуєв, Харківська обл., 1844 р.) проведення чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012» та використання спортивної інфраструктури після його завершення потужний транспортний вузол в м. Харків 	<p>в ряді промислових міст регіону</p> <ul style="list-style-type: none"> недостатньо розвинена мережа об'єктів заповідного фонду національного та регіонального рівня рекреаційно-ресурсодефіцитний (комплексна оцінка) та природно-ресурсодефіцитний регіон
<p><i>Можливості</i></p>	<p><i>Загрози</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> подальша інтеграція з Росією та посилення туристського обміну облаштування рекреаційних зон уздовж регіональних водосховищ довгострокова аренда ділянок на узбережжі Азовського та Чорного морях реконструкція військових подій подальший розвиток рекреаційних зон на Печенізькому, Червонооскільському, Краснопавлівському водосховищах подальший розвиток індустриального (промислового) туризму, виявлення та консервація об'єктів індустриальної спадщини 	<ul style="list-style-type: none"> недостатній моніторинг за складами набоїв та хімічної зброї вододефіцитний регіон, низька якість питної води в ряді районів області періодами неконтрольована криміногенна ситуація (ряд гучних вбивств в Харкові та ін. містах) послаблення суспільно-економічних зв'язків з Росією

Упровадження цих проектів повинно, з одного боку, усунути слабкості регіону та одночасно посилити сильні сторони, а з іншого – надати можливість повною мірою скористатися сприятливими чинниками. Аналіз дозволяє виокремити кілька першочергових проблем сталого розвитку, які стоять перед регіоном на сучасному етапі [1-2].

Одним з важелів аналізу туристського потенціалу регіону виступають ресурсно-рекреаційні паспорти (РРП) області (автономії), які є якісно-кількісною характеристикою ресурсно-рекреаційного потенціалу (актуалу), суспільно-географічного положення регіону. Вони засвідчують його рекреаційно-туристську спеціалізацію. Нижче наводяться РРП Луганської та Харківської областей.

РРП Луганської області

1. Луганська область; утворена в 1939 р., Іг. уа.
2. Внутрішньоматерикове розташування. Центр області – Новоайдарський район, с. Айдар-Миколаївка.

3. Більша частина зайнята височинами: на півночі – Середньоруською, на півдні – Донецьким кряжем.
4. Переважає рослинність справжніх степів.
5. Тривалість періоду з температурою понад +100С – 160–170 днів. Помірно-комфортний клімат.
6. Природно-ресурсодефіцитна.
7. Луганський заповідник (площа 1580 га, Міловський, Свердловський, Станично-Луганський р-ни; складається з Стрільцівського Степу, Провальського Степу, Станично-Луганського відділу).
8. Серед найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд переважає промислова архітектура (4 при загальній кількості 10 – 40%). Найбільш цінні об'єкти: 1) м. Олександрівськ: садиба, друга половина XVIII ст., охоронний № 312; цегла. У північній частині ансамбля – церква Вознесіння (1840). Будинок-садиба і флігелі (1772) виконані у стилі раннього класицизму. 2) Біловодський район, с. Данилівка: Деркульського кінного заводу комплекс споруд (1765–1767), охоронний № 1057. Найстаріший кінний завод в Україні, створений для розведення верхових коней; цегла на кам'яному фундаменті, складна система дерев'яних балок, які підтримують дах.
9. Пізнавальний туризм; пішохідний туризм.
10. Сезонний (літній) туристський цикл.
11. Від екологічно конфліктного до екологічно кризового стану.
12. 1 (11), ресурсодефіцитна.
13. Придніпровсько-Донецький ресурсно-рекреаційний район.
14. Турпродукт: тур «Шляхами видатних вчених і винахідників» (В.В. Докучаєв, Д.І. Менделєєв, Г.Г. Капустін, Л. Лутугін) (фрагмент), тур «Шляхами лідерів Духу і Волі» (О.В. Кошовий, У.М. Громова, Л.Г. Шевцова) (фрагмент), тур «Шляхами українських меценатів і промисловців» (О.К. Алчевський) (фрагмент), екстремальний та екотуризм у контексті вчення П.К. Іванова, розвиток датсько-луганської (реконструкція та залучення до сфери туризму місць, подій, пов'язаних із життям та діяльністю В.І. Даля), британсько-луганської (Карл Гаскойн (Чарльз Гасконьє), підприємець, організатор промислового виробництва, засновник (1794 р.) і директор Луганського ливарного заводу – першого металургійного підприємства у Донецькому басейні) ліній у туризмі.

РРП Харківської області

1. Харківська область; утворена в 1932 р., kharkov. ua; kharkiv. net.
2. Внутрішньоматерикове розташування. Центр області – Балаклійський район (с. Нижній Бишкін Зміївського).
3. Західна та південна частини знаходяться в межах Полтавської рівнини, північна – Середньоруської височини, східна – Донецького кряжу.
4. Переважає рослинність лучних і справжніх степів.
5. Тривалість періоду з температурою понад +100С – 155–160 днів. Помірно-комфортний клімат.
6. Природно-ресурсодефіцитна.

7. Катеринівський заказник (площа 527 га, Великобурлуцький р-н; загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення).
8. Серед найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд переважає громадська архітектура (38 при загальній кількості 68 – 56%). Найбільш цінні об'єкти:
 - 1) м. Харків: Покровський собор, 1689 р., охоронний № 692/1. Найдавніша споруда міста та єдина, що збереглася від забудови Харківської фортеці. Російське та українське барокко XVII ст. Цегла, дерево. Частково зруйнований під час Великої Вітчизняної війни. Реставрований у 1960–1965 рр. (арх. В.Б.Петичинський, В.І.Корнеєва).
 - 2) Богодухівський район, смт Шаровка: садиба, XIX ст., охоронний № 1608. Архітектор Якобі. Цегла, природне каміння, мармур, метал, дерево. Еклектика, псевдоготика, елементи ренесанса. Один із найкращих садибних комплексів східних областей України, що збереглися.
9. Курортно-лікувальний, культурно-розважальний, діловий, пізнавальний, спортивний (у т.ч. велотуризм⁵¹), навчально-освітній туризм; пішохідний туризм.
10. Цілорічний туристський цикл.
11. Екологічно кризовий стан.
12. 2 (18), ресурсодефіцитна.
13. Харківський ресурсно-рекреаційний район.
14. *Турпродукт*: тур «Шляхами видатних вчених і винахідників» (В.Н. Каразін, О.О.Потебня, М.І. Кошкін, К.О. Калінін, М.С. Сядристий) (фрагмент), тур «Славетні мандрівники та першопрохідці» (Є.П. Ковалевський) (фрагмент), тур «Шляхами лідерів Духу і Волі» (О.І. Скороходова, генерал В.С. Петров) (фрагмент), педагогічні тури (А.С. Макаренко) (фрагмент), виробничі тури (унікальні підприємства, виробництва та технології), тур «Шляхами великих емігрантів» (Ф.І.Шаляпін) (фрагмент).

Висновки та пропозиції: Луганська та Харківська області відносяться до рекреаційно-ресурсодефіцитних регіонів України; для підвищення їх рекреаційно-туристських можливостей доцільною є реалізація комплексу меліоративних заходів (водні меліорації, лісонасадження), заходів з благоустрою берегової зони водосховищ та розвитку мережі природоохоронних об'єктів; рекреаційно-туристський потенціал та актуал регіонів може бути посилений завдяки довгостроковій аренді окремих ділянок узбережжя найближчого до регіонів Азовського моря; для порівняльної характеристики ресурсно-рекреаційного потенціалу та актуалу двох промислово розвинених регіонів Східної України використані SWOT-аналіз та ресурсно-рекреаційні паспорти; SWOT-аналіз як метод стратегічного планування, що використовується для оцінки факторів та явищ, може застосовуватись і географами для територіального планування та оцінки регіональної ресурсно-рекреаційної ситуації; одним з чинників посилення туристсько-рекреаційної привабливості Луганської та

Харківської областей може бути реалізація запропонованих в ресурсно-рекреаційних паспортах турпродуктів.

Використані джерела:

1. Афанасьєв О.Є. *Історико-географічний аналіз регіонального природокористування: теорія, методологія, практика.* – Тернопіль: Крок, 2012. – С. 353-355.
2. Афанасьєв О.Є. *Суспільно-географічні основи регіонального природокористування: теорія і методологія (на прикладі Південно-Східної України): автореф. дис. ... докт. геогр. наук* – Дніпропетровськ: ПВД «Адверта», 2013. – 41 с.
3. Бейдик О.О. *Рекреаційні ресурси України.* – К.: Альтерпрес, 2011. – 462 с.
4. *Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1.* – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – с.8.
5. Портер Майкл Э. *Конкуренція.* – М.: Вільямс, 2000. – 495 с.
6. Портер Майкл Е. *Стратегія конкуренції.* – К.: Основи, 1998. – 390 с.
7. Смирнов І.Г. *Бізнесові основи міжнародного туризму.* – К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – с. 112.